

UNIVERSITAT DE BARCELONA

**DEPARTAMENT DE TEORIA I HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ
FACULTAT DE PEDAGOGIA**

Programa de Doctorat Psicologia. Universitat de Girona
Bienni 96-98

**LA PARTICIPACIÓ SOCIAL DE LA INFÀNCIA A LA CIUTAT:
ESTUDI SOBRE L'EXPERIÈNCIA DE L'AJUNTAMENT
DE SANT FELIU DE LLOBREGAT**

Tesi doctoral presentada per:

Anna Novella Cámara

Directors de tesi:

Josep M. Puig Rovira

Jaume Trilla Bernet

Barcelona, setembre 2005

CAPÍTOL 2

METODOLOGIA I CONTEXTUALITZACIÓ DE LA INVESTIGACIÓ

És en el marc teòric, juntament amb l'opció metodològica, on trobem la base i la justificació de tot el disseny i la presa de decisions que comporta realitzar una investigació.

La investigació en les Ciències Socials es pot concebre des de dues grans perspectives: com l'activitat desenvolupada pels investigadors per produir coneixement que es trasllada a la pràctica en forma de recomanacions o prescripcions; o bé com l'activitat que desenvolupen els mateixos agents alternant processos d'anàlisi i reflexió amb els d'intervenció. Serà aquesta segona perspectiva la que orientarà el nostre estudi sobre la participació infantil a la ciutat.

Des de la perspectiva constructivista (Burr, 1997)⁶⁴, es parteix del supòsit que les realitats socials són construïdes mitjançant el llenguatge i els significats i sentits sociohistòrics que adquireixen els subjectes i objectes i són compartides en les interaccions i relacions entre les persones. En les interaccions entre els agents implicats en una investigació, l'investigador no pot separar-se del coneixement que es produeix, de manera que és un subjecte actiu en el procés de construcció del coneixement i això provoca uns efectes sobre la realitat que estudia. És per això que l'investigador es considera un "participant actiu en la construcció d'aquesta realitat o cultura".

Com diu Wolcott (2003)⁶⁵, l'investigador és "un artesà" que va construint pas a pas una obra o "descobrint amb detall les accions que després configuraran la seva obra per ser mostrada a altres".

El perquè de l'elecció d'una metodologia no sempre comença per la descripció de la mateixa, sinó per les seves implicacions amb l'objecte d'investigació i les característiques personals i formatives de l'investigador.

L'objecte d'estudi d'aquest treball és la promoció de la participació infantil a la ciutat. La metodologia emprada és de caràcter qualitatiu. Inscrita en la tradició fenomenològica, que exigeix a l'investigador viure l'experiència del fenomen estudiat (Vallés, 1999)⁶⁶, és, en

---

⁶⁴ Burr, V. (1997). *Introducció al construccionisme social*. Barcelona: Proa-UOC. (edic. orig. An introduction to social constructionism. London. Routledge: 1995).

⁶⁵ Wolcott, H. (2003). *Mejorar la escritura de la investigación cualitativa*. Medellín: Editorial Universidad de Antioquia.

⁶⁶ Vallés, M. (1999). *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Síntesis Sociología.

el nostre cas, la més consistent amb el marc teòric escollit i la que més s'adequa als reptes de la investigació.

En aquest treball, l'objecte d'estudi és la promoció de la participació infantil a la ciutat a partir d'una experiència desenvolupada a la ciutat de Sant Feliu de Llobregat entre el 1999 i el 2004 amb nens i nenes d'entre nou i dotze anys. Aquesta experiència es concreta en dues iniciatives educatives, que són:

- El projecte "La participació dels infants a la ciutat."
- El projecte "El Consell d'Infants."

Per poder aprofundir en la fonamentació d'aquest estudi, hem organitzat els blocs de continguts següents:

- *Objectius de la investigació.* En aquest bloc explicarem les intencionalitats que orienten el procés de la investigació.
- *La investigació-acció com a mètode.* Tot seguit, ens endinsarem en el camí que ha definit el desenvolupament de l'acció i en la reflexió sobre aquesta acció.
- *Tècniques de recollida d'informació.* En aquest bloc explicarem les diferents tècniques que s'han utilitzat per comprendre la realitat educativa i des d'on s'han identificat els elements més significatius dels processos.
- *Anàlisi de la informació.* La interpretació de la informació recollida s'ha integrat en el desenvolupament de l'acció. En aquest punt explicarem els referents que han orientat l'anàlisi i el tractament de la informació.
- *Fases de la investigació.* En aquest bloc de continguts presentarem els processos definits i seguits per aprofundir en les transformacions que s'han anat generant en la participació infantil a Sant Feliu de Llobregat.
- *Característiques del context de l'acció educativa i antecedents de l'experiència.* Tal com hem esmentat anteriorment, les pràctiques educatives estan immerses en realitats socials que els donen sentit i que els donen una particularitat. En aquest punt presentarem breument els elements contextuals que envolten i defineixen l'objecte d'estudi.

2.1 OBJECTIUS DE LA INVESTIGACIÓ

Els objectius constitueixen l'element primordial, l'eix sobre el qual giren els altres aspectes de la investigació. Descriuen les nostres intencions respecte a l'objecte d'estudi, indiquen allò que es vol aconseguir o els efectes i els resultats que s'esperen quan es planteja un projecte per modificar una determinada situació de partença.

La participació dels infants a la ciutat, l'hem definida com un dret, un contingut formatiu, un valor democràtic i un procediment per aprendre a aprendre a participar. En definitiva, és una experiència personal i col·lectiva que permet implicar-se en projectes socials que, mitjançant la paraula i l'acció compromesa, pretenen transformar la ciutat a partir de la veu dels infants.

El Programa d'Infància de l'Ajuntament de Sant Feliu havia iniciat un procés de transformació en relació amb el concepte d'infant i la participació d'aquests ciutadans a la ciutat. Aquesta transformació s'havia concretat en dues iniciatives, una d'elles centrada en les escoles de Primària i, l'altra, en un òrgan de participació infantil a la ciutat. La valoració dels tècnics del Programa d'Infància i del regidor d'Educació, després del primer any de l'experiència del programa "Coneix els teus drets" i de l'aprofundiment de la proposta pedagògica de Tonucci, van portar-los a donar continuïtat al projecte a les aules, però des d'una altra perspectiva que formés en valors i en participació, i des d'on es produís l'elecció dels representants del Consell.

La implicació de la doctoranda en aquest projecte va fer que el procés d'investigació iniciat en la pràctica és convertís alhora en un procés continu de reflexió-acció-reflexió-acció i en un procés de desenvolupament personal i professional.

L'objectiu principal d'aquesta investigació, i de l'acció educativa on s'emmarca, és:

Desenvolupar i analitzar una proposta de participació social dels infants a la ciutat en el marc d'un projecte a l'escola i l'exercici de la ciutadania en el si d'un òrgan de participació infantil impulsat per l'Ajuntament.

D'aquest objectiu principal es desprenen els interessos específics següents:

- Dissenyar i desenvolupar un projecte educatiu en el marc de l'escola, consensuat amb els agents implicats, que apropi els infants a conèixer els seus drets, a configurar el significat de la participació a la ciutat i a fer servir competències participatives per a l'exercici de la ciutadania; i que aportí estratègies participatives en els centres escolars per potenciar la participació en el si de l'aula i del centre.

- Identificar i sistematitzar, a partir de la pràctica reflexiva en l'acció educativa del Consell d'Infants i sobre aquesta, estratègies i mecanismes de participació que facilitin l'exercici de la ciutadania dels infants i l'aprenentatge de la participació participant.
- Impulsar la participació dels infants a la ciutat a partir del disseny de pràctiques significatives que impliquin diferents nivells de participació (simple, consultiva, projectiva, metaparticipativa) per potenciar l'acció autònoma i competent des d'on puguin organitzar-se i executar l'acció compromesa i transformadora de la realitat quotidiana.

El desenvolupament d'aquests objectius al llarg del període que comprèn aquest estudi (1999-2004) ha suposat una constant revisió i redefinició en el mateix transcurs de l'acció i en les diferents fases en què s'ha organitzat el procés investigador.

2.2 LA INVESTIGACIÓ-ACCIÓ COM A MÈTODE

La perspectiva de la metodologia qualitativa

Tenint en compte la forma d'entendre la participació infantil en el marc de la ciutat i la formació en valors democràtics, explicat al capítol anterior, es pot dir que les característiques de la investigació qualitativa,⁶⁷ que s'han desenvolupat àmpliament en diferents disciplines de les Ciències Socials, han resultat ser les més apropiades i consistents per a la investigació en aquest àmbit.

La complexitat del fenomen que s'havia d'estudiar aconsellava la utilització de mètodes qualitius que permetessin arribar a la comprensió i significació d'aquesta problemàtica social des de la perspectiva dels diferents actors. En efecte, aquesta metodologia té com a característica comuna i principal l'anàlisi i la interpretació, mitjançant el coneixement empàtic, dels significats que la gent dóna a les seves accions (Jankowski i Wester, 1993)⁶⁸.

---

⁶⁷ La investigació qualitativa també és anomenada "interpretativa", "fenomenològica", "interaccionista" o "naturalista".

⁶⁸ Jankowski, N. W. i Jensen, K. (1993). *Metodologías cualitativas de investigación en comunicación de masas*. Barcelona: Bosch.

Aquesta metodologia permet arribar a allò concret, a les pràctiques localitzades en la quotidianitat, i generar coneixement mitjançant criteris de rigor i verosimilitud: credibilitat, transferibilitat, dependència, confirmabilitat i triangulació (Pla, 1999)⁶⁹.

La metodologia qualitativa suposa una aproximació a l'acció i implicació personal en l'acció, així com una responsabilitat i un compromís ètic. En el treball que ens ocupa, la investigadora se sent implicada afectivament i socialment en la recerca d'elements per a la comprensió de l'objecte d'estudi, atès que gran part de la seva formació teoricopràctica està vinculada a l'experiència que aquí s'analitza. La utilització de mètodes qualitatius en la intervenció, en l'acció, i la implicació dels diferents agents es converteixen en un recurs formatiu dels professionals i investigadors, ja que els ajuda a prendre consciència de qüestions i problemes que, possiblement, sense la participació en una investigació, els passarien desapercibuts. A més, possibilita que els investigadors construeixin un coneixement més rellevant per a la realitat social i els ajuda a prendre decisions d'una forma reflexiva i validada col·lectivament.

Tal com recorden Denzin i Lincoln (1998)⁷⁰, les característiques principals d'aquesta manera d'investigar són:

- Estudiar escenaris naturals.
- Utilitzar un disseny emergent.
- Considerar la persona com l'instrument principal de la investigació.
- Fer servir mètodes qualitatius.
- Considerar el coneixement implícit.
- Realitzar el mostratge intencional.
- Prendre consciència que els límits de la investigació vénen determinats pel problema.
- Recórrer a la interpretació ideogràfica.

Com apunten Taylor i Bogdan (1986)⁷¹, més que un conjunt de tècniques per recollir dades per a la intervenció, aquesta manera d'investigar suposa una forma d'afrontar el món empíric a partir de buscar la comprensió en el seu marc de referència, i no pas la predicció o l'explicació.

⁶⁹ Pla, M. (1999). Pla, M. (1999). El rigor en la investigació cualitativa. *Revista de Atención Primaria*, 24 (5), 295-300.

⁷⁰ Denzin, N. K. i Lincoln, Y. S. (Eds.) (1994). *Handbook of Qualitative Research*. California. Sage.

⁷¹ Taylor, S. J. i Bogdan, R. (1986). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Buenos Aires: Paidós.

Segons aquests autors, la investigació qualitativa es caracteritza per:

- Considerar les persones, els grups i els contextos com un tot, no reduïbles a variables. I cal tenir en compte tant la informació passada com la present de tot el context.
- Intentar analitzar i reduir al mínim els efectes de l'investigador sobre la situació que estudia, procurant que sigui el més natural possible.
- Fonamentar-se en gran mesura en la inducció perquè, partint de la informació, es pretén realitzar la comprensió. Això fa que el disseny de la investigació sigui flexible i emergent.
- No pretendre escollir informació per avaluar teories preconcebudes, encara que s'utilitzin per aportar conceptes útils per tal d'estudiar la realitat social.
- Tractar de comprendre la situació en el seu propi marc de referència.
- Donar èmfasi a la validesa de la investigació; per això s'estudien casos individuals i es renuncia de partida a la generalització no contextualitzada.

Optar per aquesta metodologia en la investigació comporta prendre certes opcions. Segons Íñiguez (1999)⁷² caldria ressaltar:

- *Un canvi en la sensibilitat investigadora.* Els processos i les pràctiques educatives estan emmarcats en un temps històric, en un entorn cultural particular, en un context sociopolític concret i en un context, que resulten de l'acció col·lectiva dels que hi participen.
- *La investigació és guiada teòricament.* És necessari definir els problemes i els objectes d'investigació des de la teoria, per tal d'entendre millor i per fer comunicable la pràctica investigadora i els seus resultats.
- *La participació està garantida* com una forma d'acció col·lectiva en relació amb les pràctiques investigadores.

Un dilema que es presenta en totes les Ciències Socials i les Ciències de l'Educació, i que també és clau en aquest treball, és l'equilibri entre la significació i la generalització, és a dir, entre l'estudi de casos particulars o l'anàlisi d'amples mostres. Cada mètode té els seus avantatges, ja que, si bé la significació permet arribar a generar coneixements i hipòtesis al

---

⁷² Íñiguez, L. (1999). Investigación y evaluación cualitativa: bases teóricas y conceptuales. *Atención Primaria*, 23 (8), 496-502.

voltant del funcionament d'una situació particular, la generalització permet una major extensió dels coneixements encara que sigui a nivells a vegades massa superficials. Aquesta superficialitat es deu al fet que, en considerar diverses situacions, se seleccionen unes quantes variables socials de caràcter abstracte que oblidem no només múltiples nivells de concreció, sinó també l'especificitat del context en què estan immerses. Creiem que resulta un plantejament contradictori tractar d'obtenir generalitzacions vàlides en contextos clarament definits i concrets.

La investigació-acció

Fins ara hem presentat els motius pels quals hem optat per la metodologia qualitativa com a forma per aproximar-nos a la realitat. La contextualització de l'objecte d'estudi i l'explicitació dels objectius ens ha portat a decidir que, entre el pluralisme de la metodologia qualitativa, optéssim per la investigació-acció. Aquesta via o estratègia permet generar els processos que ens permetran, d'una banda, arribar a la transformació i a la millora dels projectes educatius que a la ciutat de Sant Feliu tenen la finalitat de promoure la participació infantil i, de l'altra, desenvolupar els reptes que ens hem proposat en aquest estudi.

En aquest punt, aprofundirem en el concepte de la investigació-acció per, a continuació, explicar-ne la concreció metodològica i procedimental.

Tal com es desprèn de l'anàlisi de McKernan (1999)⁷³, en l'evolució del concepte d'investigació-acció, aquest ha tingut diversos significats que es poden agrupar en tres períodes.

- *L'etapa inicial o tècnica.* Es va desenvolupar als anys quaranta als Estats Units gràcies, principalment, al treball de Kurt Lewin, el qual va intentar establir una forma d'investigació que no es limités, segons la seva expressió, a produir llibres, sinó que integrés l'experimentació científica amb l'acció social. Lewin va definir el treball d'investigació-acció com un procés cíclic d'exploració, actuació i valoració de resultats.

Lewin proposa procediments d'avaluació i autoavaluació que considera "no menys científics i inferiors del que seria requerit en la ciència pura (per oposició a la ciència aplicada), en el camp dels esdeveniments socials". També proposa que, per

⁷³ McKernan, J. (1999). *Investigación-acción y curriculum*. Madrid:Morata.

comprendre i per canviar certes pràctiques socials, els científics socials han d'incloure professionals pràctics del món social real en totes les fases de la investigació.

- *La segona etapa o pràctica.* Es va desenvolupar als anys setanta a Gran Bretanya, a partir dels treballs de Lawrence Stenhouse i de John Elliot en el camp de l'Educació. Ambdós autors van vincular la investigació-acció a processos reflexius per definir i revisar el currículum. La fita dels investigadors pràctics de l'acció és comprendre la pràctica i resoldre els problemes immediats. Per a aquests autors, la investigació-acció és *l'estudi d'una situació social per tractar de millorar la qualitat de l'acció en la mateixa situació* (Elliott, 1993: 88)⁷⁴.
- *La tercera etapa o crítica.* Es deu fonamentalment als psicòlegs comunitaris llatinoamericans (Rodríguez Brandao, 1981; Fals Borda, 1981; Montero, 1994) així com als treballs en l'àmbit de la Sociologia de l'Educació de Carr i Kemmis que, juntament amb altres investigadors de la Universitat de Deakin, a Austràlia, ofereixen una reconceptualització de la investigació-acció a partir de finals dels setanta i principis dels vuitanta. Aquesta es caracteritza per un seguit d'espirls reflexives en què es desenvolupa en un pla general l'acció, l'observació de l'acció i la reflexió sobre l'acció (Kemmis i McTaggart, 1988)⁷⁵ i, després, es passa a un pla nou i revisat amb l'acció, l'observació i més reflexió (Carr i Kemmis, 1988)⁷⁶. Aquests autors també consideren que la investigació-acció, "no es pot entendre com un procés de transformació de les pràctiques individuals, sinó com un procés de canvi social on s'empren col·lectivament".

És en aquest últim marc de referència metodològica on s'inscriu aquest treball, com una forma d'indagació autoreflexiva en companyia d'altres en què es participa en l'acció educativa i que, mitjançant espais deliberatius conjunts, s'identifica i es planifica la transformació de la pràctica.

La investigació-acció és, senzillament, una forma d'indagació autoreflexiva que empren els participants en situacions socials amb vista a millorar la racionalitat i la justícia de les seves pràctiques, la comprensió d'aquestes pràctiques i de les situacions en què es produeixen. (Carr i Kemmis, 1988: 174)

Una altra definició que preveu els mateixos elements, però que assenyala alguna particularitat més propera al nostre estudi, és:

---

⁷⁴ Elliott, J. (1993). *El cambio educativo desde la investigación-acción*. Madrid: Morata.

⁷⁵ Kemmis, S. i McTaggart, T. (1988). *Cómo planificar la investigación acción*. Barcelona: Laertes.

⁷⁶ Carr, W. i Kemmis, S. (1988). *Teoría crítica de la enseñanza*. Barcelona: Martínez Roca.

Activitat reflexiva, portada a terme per pràctics amb ajuda o sense d'un facilitador o expert sobre problemes que sorgeixen en el seu desenvolupament professional i les estratègies per resoldre'ls, a fi de provocar una millora de la seva acció educativa i una major comprensió de la mateixa. (Bartolomé, 1988)⁷⁷

Les notes o característiques amb les quals els autors tracten de definir la investigació-acció en relació amb altres metodologies d'investigació són descrites per Carr i Kemmis:

- *Integra el coneixement i l'acció.* Des d'aquesta posició, conèixer i actuar formen part d'un mateix procés exploratori.
- *Qüestiona la visió instrumental de la pràctica,* ja que no separa els mitjans dels fins i rebutja la visió tecnològica de la pràctica educativa.
- *Es duu a terme per part dels implicats.* Són els mateixos implicats els qui porten a terme la investigació i els protagonistes de la transformació de la seva pràctica.
- *Té com a objectiu millorar la pràctica,* tant les seves qualitats internes com les condicions en què es produeix.
- *Suposa una visió sobre el canvi social i educatiu,* ja que, d'una forma o altra, suposa un repte i una forma de canviar les pràctiques educatives i socials en general.

Fonamentant-nos en diferents autors (Bartolomé, 1994; Pérez Serrano, 1994; Sandín, 1997)⁷⁸, a continuació exposarem els elements clau que caracteritzen un procés d'investigació-acció:

1. *Implica la transformació i la millora d'una realitat educativa.* És en aquesta pretensió de contribuir a la millora de la pràctica on es justifica la investigació-acció, perquè és aquest el factor clau per a la diferenciació respecte de la investigació convencional, preocupada per l'acumulació de coneixement. Aquí el coneixement emergeix de la reflexió sobre la pràctica.
2. *Parteix de la pràctica, de problemes pràctics.* Es tracta d'un tipus d'investigació construït des de la realitat situacional, educativa i pràctica de les persones implicades en les preocupacions, les dificultats i els problemes que les afecten i que formen part de la seva experiència. Els problemes pràctics són una cosa a la qual es troba

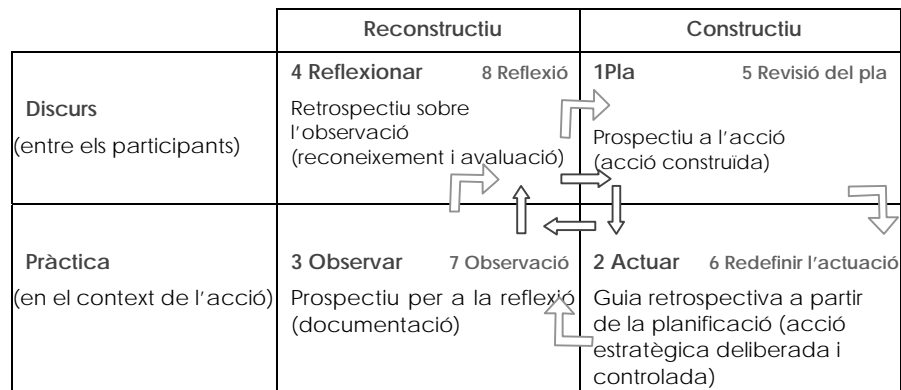
⁷⁷ Bartolomé, M. (1988). Investigación-acción, innovación pedagógica y calidad de los centros educativos. *Bordón*, 40, 277-293.

⁷⁸ Bartolomé, M. (1994). La investigación cooperativa. A: V. García Hoz (coord.): *Problemas y métodos de investigación en educación personalizada*. Madrid: Rialp.; Pérez Serrano, M.G. (1994). *Investigación cualitativa. Retos e interrogantes. I. Método*. Madrid: La Muralla; Sandín, M.P. (1997). *Desarrollo de la identidad étnica en adolescentes desde una perspectiva intercultural: Evaluación de un programa de acción tutorial*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona.

solució actuant dintre de la mateixa pràctica; això vol dir que els problemes educatius no són mai exclusivament teòrics, o sigui, alguna cosa per la qual es pugui proposar respostes des de fora de la vida quotidiana. Té com a objectiu partir de "l'òptica de qui viu el problema".

Per tant, la pràctica educativa és l'objectiu prioritari de la investigació i la solució dels problemes implica sempre l'adopció negociada de cursos d'acció. Suposa una visió contextual sobre el canvi social.

3. *Suposa la col·laboració de les persones.* No es pot portar a terme de forma aïllada, ja que necessita la implicació del grup, d'un major o menor nombre de persones que han optat per una tasca de canvi i de millora social de la realitat concreta en què estan implicades. S'orienta cap a la creació de grups deliberatius de reflexió autocrítica, d'agents que s'impliquen en un procés de transformació.
4. *Implica una reflexió sistemàtica en l'acció.* Des del punt de vista metodològic es concep d'una forma àmplia i flexible. La investigació-acció integra el coneixement i l'acció, trenca amb la forma unidireccional d'entendre les relacions entre conèixer i actuar. La pràctica es converteix en objecte de la investigació, de manera que conèixer i actuar formen part d'un mateix procés exploratori. S'articula l'activitat reflexiva i l'acció transformadora, la innovació i la investigació.
5. *Es duu a terme per part dels implicats en la pràctica que s'investiga.* La integració que es planteja entre conèixer i actuar significa que són els mateixos implicats en la pràctica els qui porten a terme la investigació. El significat i el valor del que fem només els podem transformar en la mesura que convertim les nostres actuacions i les nostres perspectives en objecte d'investigació. Per tant, la investigació-acció no és l'estudi del que fan els altres, sinó l'estudi de les nostres pròpies pràctiques.
6. *Es considera que l'element de formació és essencial i fonamental en el procés de la investigació-acció.* Es preveu necessitat de la investigació, l'acció i la formació com a tres elements essencials que es retroalimenten en el procés de la pràctica i generen nous problemes i reptes.
7. *Es defineix o es caracteritza com una espiral de canvi.* Hi ha diverses formes de representar el procés dinàmic en què els participants han d'articular permanentment les fases de planificació i d'actuació amb les de recollida de dades i evidències de canvi i la reflexió grupal sobre les informacions rebudes, tal com es pot veure a la taula següent:

Adaptació de McTaggart i Stephen (1998: 47).

Com expressen Carr i Kemmis, "l'espiral autoreflexiva vincula la reconstrucció del passat amb la construcció d'un futur concret i immediat per mitjà de l'acció. I vincula el discurs dels qui intervenen en l'acció amb la seva pràctica en l'àmbit social" (Carr i Kemmis, 1988: 198).

En definitiva, la investigació-acció és una forma d'entendre la investigació i la pràctica educativa, no només d'investigar sobre ella. La investigació-acció suposa entendre el desenvolupament d'un model d'intervenció per potenciar la participació infantil com un procés d'investigació, un procés de cerca contínua, perquè entenem que la relació i la intervenció educativa no poden ser considerades com a processos mecànics, sinó com a processos permanents de construcció col·lectiva.

2.3 TÈCNiques DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ

Les tècniques de recollida d'informació que s'han emprat per extreure informació significativa per a la investigació han estat:

- L'observació directa.
- Els debats en grup: grups analitzadors i grups de treball deliberatiu.
- El qüestionari.
- Les notes de camp o el diari d'investigació.
- L'anàlisi de documents.
- L'entrevista.
- Les fotografies i el vídeo.

Totes les tècniques es basen en la interacció entre la investigadora i els diferents participants en els contextos on es va desenvolupar el treball, la qual cosa ha permès de recollir informació de manera sistemàtica, però no intrusiva.

En les representacions gràfiques del disseny de la investigació de cada projecte hem anat especificant per a cada fase les tècniques principals de recollida d'informació utilitzades per als participants implicats. Amb aquestes tècniques hem recollit les percepcions i valoracions dels participants sobre la fase en concret o el conjunt del projecte.

En el desenvolupament dels capítols de cada projecte, descrivim les tècniques i els instruments utilitzats, per aquest motiu, a continuació presentarem de manera breu les tècniques utilitzades.

- *L'observació directa*

Es va centrar en les activitats quotidianes i en les persones que hi participaven configurant els diferents contextos formatius i els processos d'intervenció desenvolupats a les aules i en el si del Consell. La gran aportació d'aquesta tècnica va ser la generació de dades o informació en la pràctica i sobre la pràctica de les activitats.

La modalitat d'observació emprada ha estat:

- Participant.
- Oberta, no encoberta.
- En sessions múltiples.
- No focalitzada inicialment.
- No estructurada.

- *Els debats de grup: grups analitzadors i grups de treball deliberatiu*

El focus central d'aquests debats és la reflexió conjunta, que, a més de la discussió, també pot implicar la resolució de problemes i la presa de decisions.

A diferència de l'entrevista de grup, l'estimulació d'un debat i la dinàmica que s'hi desenvolupa s'utilitzen aquí com a fonts centrals de coneixement.

Tal com assenyala Flick (2004)⁷⁹, el punt de partida aquí és que les opinions que es presenten a la investigadora en les entrevistes i/o enquestes s'aparten de les formes quotidianes de comunicació i relació amb les persones implicades en les accions (en aquest cas en el nostre projecte).

Els debats de grup es corresponen també amb la manera en què les opinions es produeixen, s'expressen i s'intercanvien en la vida quotidiana (de l'acció educativa).

Una altra característica d'aquest tipus de sessions grupals és que es disposa de correccions del grup respecte de les opinions que no són socialment compartides o són extremes com a mitjà per validar afirmacions i visions.

A més, els grups deliberatius són especialment indicats en les situacions que es defineixen en aquest estudi. Aquestes situacions són:

- Els interessos de la investigació són clars i estan ben definits.
- La investigació depèn d'una àmplia gamma d'escenaris o persones. En la investigació qualitativa, un "grup de dos" pot ser tan aclaridor com una mostra gran.
- La investigadora vol perfilar l'experiència humana subjectiva. Ens referim a veure també el món mitjançant els ulls dels diferents participants i les diferents experiències.
- L'interès d'aquest estudi és aconseguir una reflexió del procés de l'acció respecte d'una situació concreta viscuda per la persona.
- Hi ha un focus d'interès sobre una situació concreta —la reflexió valorativa sobre l'experiència de participar en el projecte— que és l'objecte d'estudi central en aquesta investigació.

▪ *El qüestionari*

El qüestionari constitueix un dels instruments principals per a l'obtenció d'informació en el camp de les Ciències Socials. A diferència de l'entrevista, molt més flexible i adaptable in situ segons el moment, el qüestionari, en tractar-se d'unes preguntes fixes per a uns subjectes determinats, ens ofereix una altra perspectiva, complementària a les tècniques anteriors. Kemmis i McTaggart (1988) proposen una descripció mínima, però compartida, del qüestionari: "preguntes escrites que necessiten de resposta".

⁷⁹ Flick, U. (2004). *Introducción a la investigación cualitativa*. Madrid: Morata.

És una tècnica de recollida d'informació que és fàcil d'administrar i proporciona respostes directes d'informació. L'elaboració del qüestionari ha de partir de la definició del contingut dels seus objectius i, per tant, d'una representació de la informació que es vol obtenir. La redacció de les preguntes és una de les dificultats d'aquesta tècnica.

En el projecte "La participació dels infants a la ciutat" es van passar tres qüestionaris, d'acord amb els diferents participants: nens i nenes de cinquè, tutors i tutores participants, i monitors dinamitzadors de les sessions. La majoria de les preguntes dels qüestionaris eren d'opinió, les quals permetien afegir les valoracions i raons que volien expressar els participants.

▪ *Les notes de camp o el diari d'investigació*

Són descripcions d'allò observat que resulta més significatiu. Seguint les orientacions de Patton (1987)⁸⁰, les notes de camp ha de tenir les característiques següents:

- Ser descriptives.
- Contenir també fragments del que diuen les persones implicades.
- Contenir percepcions, vivències i reflexions sobre les intencions dels subjectes i el significat del que ha succeït.
- Incloure interpretacions, hipòtesis i principis d'anàlisi del que s'ha observat.

A l'hora de definir les pautes del treball de camp, es va acordar que les observacions es registrarien sobretot a partir de notes reelaborades posteriorment, més que no enregistrant-les in situ amb gravadores o amb un altre aparell d'enregistrament. La presència d'aquests aparells possiblement hauria dificultat les relacions amb els diferents subjectes.

Aquests diaris d'investigació serveixen per documentar el procés d'aproximació a un camp d'activitat, a les experiències i els problemes en la tasca, i a les relacions i l'aplicació dels diferents mètodes o procediments. Incorporen tant qüestions rellevants com qüestions de menys importància, d'acord amb la perspectiva de qui els escriu (Flick, 2004).

Entenem que les notes de camp no són un registre passiu sense interpretació de l'investigador, sinó que són una reconstrucció activa dels esdeveniments. El diari recull el sentit del treball dut a terme i les accions i reflexions dels participants.

---

⁸⁰ Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation?*. Beverly Hills: Sage.

Segons Taylor i Bogdan (1986), les notes de camp han d'incloure les descripcions de les persones, dels esdeveniments i de les converses, així com les accions, els sentiments, les intuïcions... I s'han de realitzar procurant plasmar en el paper tot el que es pot recordar sobre la observació que s'ha realitzat al llarg de l'entrevista.

Així, les notes de camp ens permetran contextualitzar la narració construïda en l'entrevista en profunditat, la qual cosa comportarà una interpretació més vàlida de la informació recollida.

Strauss i Corbin (2002)⁸¹ recomanen fer memoràndums durant el procés de recerca perquè això contribueix al procés de construir teoria.

▪ *L'anàlisi de documents*

Els documents analitzats van ser els que podien proporcionar la informació apropiada dels temes i problemes que s'havien tractat: els estrictament relacionats amb cada un dels projectes i que podien aportar elements referencials per a la comprensió del procés de l'acció.

En el projecte "La participació dels infants a la ciutat", els documents analitzats van ser:

- Orientacions didàctiques per als tutors i els monitors.
- Llibret o material didàctic dels nens i les nenes de cinquè.
- Informes i memòries del projecte d'intervenció a les aules.

En el projecte "El Consell d'Infants", els documents analitzats van ser:

- Actes de les sessions del Consell.
- Memòries elaborades pel mateix Consell.
- Informes dels projectes desenvolupats.
- Altres documents elaborats pel Consell: cartes, manifestos, intervencions públiques...

El mètode d'anàlisi de documents en el marc d'una recerca qualitativa és particular perquè, encara que el contingut informatiu dels documents sigui d'interès, el seu estudi ha de ser contextualitzat en les circumstàncies de la seva construcció (Woods, 1986)⁸².

⁸¹ Strauss, A. i Corbin, J. (2002). *Bases de la investigació cualitativa: técnicas y procedimientos para desarrollar la teoría fundamentada*. Medellín: Editorial Universidad de Antioquia. (Trad. de: *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. California: Sage Publications, 1998)

⁸² Woods. P. (1986). *La escuela por dentro. La etnografía en la investigación educativa*. Barcelona: Paidós.

Així doncs, els escrits es van considerar com a part d'una situació i tenen poc significat si no se'n plantegen les intencions dels autors i els efectes del seu ús. A partir d'explorar com s'havien produït i d'interpretar-ne les anotacions, es van obrir vies interessants cap a una anàlisi qualitativa més detallada.

Aquest tipus d'informació va ser analitzada conjuntament amb l'obtinguda mitjançant l'observació i les entrevistes, de manera que es va constituir una combinació d'estratègies.

▪ *L'entrevista*

Aquesta tècnica es va utilitzar per conèixer la perspectiva dels participants en el treball. Gràcies a l'entrevista, es van poder analitzar aspectes del treball que no són directament observables, ja que aquesta tècnica possibilita una visió global dels punts de vista dels participants.

Els tipus d'entrevista que es van emprar van ser:

- *L'entrevista informal*, que es basa en l'espontaneïtat d'una situació que suggereix qüestions no estructurades i que esdevé en el context natural d'una interacció personal. Sovint aquestes entrevistes informals tenen lloc durant l'observació i és per això que també s'anomenen "entrevistes conversacionals".
- *L'entrevista en profunditat dirigida*, que es caracteritza per l'ús d'una llista d'aspectes que cal explorar durant l'entrevista. La forma i l'ordre de les preguntes és lliure; preval l'espontaneïtat i l'estil col·loquial. Aquestes entrevistes permeten una certa sistematització i afavoreixen la comprensió, perquè delimiten els aspectes tractats.

Segons Taylor i Bogdan (1986), l'objectiu d'aquestes trobades cara a cara és la comprensió de les perspectives que tenen els informants respecte de les seves vides, experiències o situacions, tal com les expressen amb les seves paraules.

En l'estudi que aquí es presenta s'ha optat per entrevista en profunditat perquè permet un apropament a allò experiencial i valoratiu impossible d'aconseguir per altres vies. La font oral que d'ella sorgeix permet escoltar i recollir els testimonis, des de la veu viva i natural, directament dels protagonistes i actors socials.

- *Les fotografies i el vídeo*

Recentment s'ha vist un ressorgiment del que es pot anomenar "observació de segona mà", com a tema i a la vegada com a mètode de recerca. Aquesta tècnica té una llarga tradició en l'etnografia i l'antropologia en l'àmbit de l'escola.

Les fotografies i el vídeo s'utilitzen en aquesta investigació com a formes genuïnes i com a fonts de dades. Aquestes tècniques han possibilitat atrapar processos que són massa ràpids o massa complexos per a l'ull de qualsevol investigador i, a més, estan disponibles per tal que un altre els pugui analitzar de nou.

Les fotografies proporcionen una base per a la discussió amb altres membres de l'equip de treball per a l'anàlisi conjunta dels aspectes plàstics de la situació.

Aquestes tècniques s'han emprat únicament en el projecte "El Consell d'Infants." En ell s'han analitzat les fotografies de diferents situacions significatives. Per altra banda, s'ha enregistrat en vídeo només un curs (2002-2003) de l'activitat del Consell d'Infants i de forma sistemàtica s'ha gravat el dia de la constitució del Consell.

2.4 ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ

L'anàlisi de la informació obtinguda mitjançant les diferents tècniques de recollida d'informació s'ha realitzat de manera paral·lela al desenvolupament de la investigació i a la pràctica educativa. La recollida, l'anàlisi i la interpretació de la informació són accions que, des d'un enfocament qualitatiu, es realitzen, en part, simultàniament. Quan es participa en l'acció, s'observa, s'entrevista, es participa en un grup de treball deliberatiu, es prenen notes de camp o s'elabora un registre de la reflexió en l'acció. L'activitat investigadora no només es limita a recollir informació, sinó que comporta una reflexió permanent sobre el procés i el contingut de l'acció.

L'anàlisi de dades, segons Ruiz Olabuenaga i Ispizua (1989)⁸³, suposa la interpretació de les valoracions dels subjectes que prenen part en una acció social. Es tracta de reduir la informació i desplegar-la/estructurar-la per, en una última fase, determinar relacions i extreure/verificar conclusions. I, per a De Andrés (2000)⁸⁴, la fase d'anàlisi en una investigació qualitativa suposa identificar els elements que configuren la realitat

⁸³ Ruiz Olabuenaga, J.I i Ispizua, M.A. (1989). *La Descodificación de la vida cotidiana: métodos de investigación cualitativa*. Bilbao: Universidad de Deusto.

⁸⁴ De Andrés, J. (2000). El análisis de estudios cualitativos. *Atención Primaria* 25(1), 42-46.

estudiada, descriure les relacions entre aquests elements i sintetitzar el coneixement resultant.

Així, l'anàlisi pròpiament dita consisteix a transformar la informació en resultats d'investigació. Fer aquesta transformació i donar sentit a la informació pot ser una empresa intel·lectual frustrant si no es té algun tipus de procediment sistemàtic per resoldre-ho.

És per això que en aquest estudi el procediment analític seguit ha estat l'anàlisi de contingut categorial temàtic. Aquest procediment permet generar primerament categories conceptuais que després són minuciosament perfilades amb la finalitat de determinar-ne les propietats, fins arribar finalment a establir relacions entre aquestes propietats i les categories (Pla, 2001). Aquest procediment basat en la comprensió es caracteritza per la realització de comparacions constants entre la informació textual, la pràctica i la teoria.

Procediment analític de les dades textuais: l'anàlisi de contingut categorial temàtic

En el present estudi el procediment utilitzat per a l'anàlisi de dades i l'obtenció d'una sistematització de la informació és l'anàlisi de contingut. Segons Krippendorff (1990)⁸⁵, l'anàlisi de contingut "és una tècnica d'investigació destinada a formular, a partir de certes dades, inferències reproductibles i vàlides que poden aplicar-se al seu context". És a dir, partint de dades textuais, es tracta d'anar descomponent el text en unitats de registre (fragment de text amb significació), d'acord amb els criteris preestablerts segons els objectius de la investigació i/o els objectius de l'anàlisi i, posteriorment, procedir al seu agrupament en categories (Vázquez, 1996).

Hi ha diferents tipus d'anàlisi de contingut, però, en el present treball, s'ha emprat l'anàlisi de contingut categorial temàtic. Això vol dir treballar amb temes que provenen de declaracions manifestes i directes, intentant inferir significats que transcendeixin la mera i directa manifestació. El context, tant el context del text, per una banda (material que estem analitzant), com el context social per l'altra (condicions que fan possible que aquell text es produeixi i la manera com es produeix), ocupa un lloc central, atès que és a partir de la seva consideració que serà possible fer-ne una interpretació (Vázquez, 1996)⁸⁶.

---

⁸⁵ Krippendorff, K. (1990). *Metodología de análisis de contenido. Teoría y práctica*. Barcelona: Paidós.

⁸⁶ Vázquez, F. (1996). El análisis de contenido temático. A: F. Vázquez, *Objetivos y medios en la investigación psicosocial*. Universitat Autònoma de Barcelona. (Document de treball).

Segons el mateix autor, en l'anàlisi de contingut categorial es poden diferenciar tres etapes, que no són consecutives, sinó en espiral (recursives):

- Etapa de preanàlisi.
- Etapa de codificació.
- Etapa de categorització.

A continuació descriurem cada una d'aquestes etapes:

▪ *Etapa de preanàlisi*

És l'etapa on s'organitza el material que es vol analitzar. Es dissenyen i es defineixen els eixos del pla d'anàlisi, és a dir, es realitza una definició operativa i sistematitzada de les dimensions que es pretenen estudiar i que justifiquen la realització de l'anàlisi, la qual permetrà examinar les dades per poder fer l'anàlisi de contingut, tenint en compte sempre els objectius de la investigació i els objectius de l'anàlisi (Vázquez, 1996).

En el present treball, el primer pas que es va fer va ser organitzar el material: notes de camp, documents de sessions de treball, registres derivats de les discussions en grup, qüestionaris, registres derivats de les observacions...

Seguidament es va procedir a la lectura successiva dels diferents materials d'anàlisi amb l'objectiu de familiaritzar-nos-hi, i identificar-ne i localitzar-ne els temes principals.

▪ *Etapa de codificació*

És l'etapa que correspon a l'anàlisi del corpus. El procés consisteix a dur a terme una transformació de les "dades brutes" (material original) a les "dades útils" (resultats de l'anàlisi segons els objectius establerts).

Per a la codificació, cal fragmentar el text (Vázquez, 1996) i per codificar és necessari realitzar dues operacions: fragmentar el text i catalogar els elements.

- *Fragmentació del text*

En el present estudi, la fragmentació del text es va fer semànticament, a partir de temes clau. És a dir, les unitats de registre s'establien a partir de la referència que feien els subjectes respecte dels tòpics clau o les dimensions principals de l'acció realitzada.

- *Catalogació de les unitats*

La catalogació de les unitats ens permet ordenar-les i poder interpretar-ne el significat. La pauta de catalogació que es va utilitzar tenint en compte la naturalesa i els objectius de la investigació van ser les presències. Dit d'una altra manera, com que l'interès se centra en la construcció que fan els usuaris en relació amb l'experiència, el que es considera rellevant és tot el que manifesten respecte de l'objecte d'estudi.

▪ *Etape de categorització*

Segons De Andrés (1999), les categories es refereixen a situacions, contextos, esdeveniments, comportaments, opinions, perspectives d'un problema... Cada categoria inclou un significat o un tipus de significats i això permet agrupar i classificar conceptualment les unitats de registre que fan referència a un mateix tema o concepte.

Per al mateix autor, la categorització pot ser:

- *Oberta*: es construeixen les categories a la vegada que es realitza l'anàlisi (les categories emergeixen a partir de la lectura), entenent-les com a provisionals perquè es van consolidant en el procés d'anàlisi.
- *Mitjançant categories definides a priori*: a partir del marc conceptual previ, que s'expressa en els temes que han construït l'instrument de recollida de dades.
- *Mixta*: es parteix de categories àmplies a priori que es van modificant i ampliant a partir de l'aplicació a un text concret.

No totes les categoritzacions són útils, ni pertinents. És per això que no s'ha de perdre de vista el referent fonamental que representen els objectius de la investigació. Així doncs, perquè les decisions sobre l'elaboració de categories es puguin considerar adequades s'han tingut en compte, seguint Vázquez (1996), els criteris següents:

- *Congruència*: les categories establertes han d'evidenciar els objectius de la investigació.
- *Nivelació semàntica*: és important que, en l'establiment d'un sistema de categories, aquestes siguin equivalents (han de respondre al mateix criteri de confecció) quant al nivell d'aprofundiment que es vol utilitzar.

- *Fiabilitat*: les categories establertes han de ser adequades als objectius de la investigació.
- *Generativitat*: es refereix a dues nocions. Per una banda, el sistema de categories ha d'estar prou ben construït per poder ser aplicat si el corpus s'amplia i, per l'altra, el sistema de categories ha de proporcionar resultats prou interessants perquè l'anàlisi es justifiqui.

Així doncs, i seguint la proposta d'elaboració de categories feta per De Andrés (2000), la manera en què en la present recerca es van construir les categories va ser a partir del que l'autor anomena la forma "mixta". És a dir, es va partir d'una sèrie de categories provisionals definides per una sèrie de tòpics o dimensions que coincidien, com hem dit anteriorment, amb els tòpics utilitzats per a l'elaboració de l'entrevista i que responien a l'objectiu de la investigació. Aquestes categories es van anar modificant i ampliant a mesura que s'anava incorporant text nou.

Es van elaborar unes matrius descriptives on constaven les categories provisionals establertes amb les dimensions o els tòpics corresponents que s'havien d'explorar. Seguidament, es van posar en relació les dimensions que definien cada categoria amb les unitats de registre elaborades a partir de la fragmentació del corpus realitzat en l'etapa de codificació.

A mesura que s'elaboraven aquestes matrius analítiques amb els temes clau extrets del corpus s'anava realitzant un procés de modificació i d'ampliació de les categories definides a priori, les quals es van anar redefinint fins a l'anàlisi de l'última entrevista.

Procediment analític global dels vídeos

Per a l'anàlisi global dels vídeos, vam seguir quatre passos:

- Considerar els vídeos com un tot, anotant les impressions, les preguntes i els patrons de significat més notoris.
- Formular les preguntes clau que es volen respondre amb el matèria, per prendre així nota de les escenes clau.
- Realitzar microanàlisi de les escenes i seqüències per tal de fer descripcions detallades dels patrons en aquests extractes.
- Estendre aquesta cerca de patrons a tot el vídeo per tal de respondre les preguntes d'investigació i d'escriure una interpretació final.

La triangulació en l'anàlisi

Hi ha diferents mètodes per acreditar la validesa de l'anàlisi. Un dels més freqüents és la triangulació. Segons Pla (1999), la forma més habitual de definir-la és l'aplicació simultània de diferents mètodes que ens ajuden a visualitzar la realitat des de diferents perspectives i, per tant, a aconseguir un conjunt més ric i complet. Segons la mateixa autora, hi ha diverses formes de triangulació: de temps, d'espai, teòrica, d'investigadors i de mètode. En el present estudi les triangulacions que s'han fet per augmentar la validesa de l'anàlisi han estat:

- *De dades procedents de diferents tècniques:* és a dir, s'han triangulat les construccions realitzades respecte de les valoracions recollides mitjançant el qüestionari, l'entrevista i l'observació.
- *De dades procedents de diferents participants.* El present treball implica diferents agents (nens i nenes, tutors, monitors, directors de centre, representants del Consell, dinamitzadors i famílies), els quals s'han implicat en els diferents processos de disseny, planificació, aplicació i valoració que han permès construir la proposta pràctica. Les diferents perspectives de cada agent han permès, en el procés de l'acció, transformar-la i millorar-la.

2.5 FASES DE LA INVESTIGACIÓ

La investigació-acció, tenint en compte les característiques que hem assenyalat, no és només una metodologia o un conjunt de tècniques o recursos per obtenir dades, sinó que:

L'essència de la investigació-acció, quant a procediment metodològic, és la suma (o millor, la interacció) d'evidències que obtenim de la realitat i els processos reflexius sobre els quals intentem donar sentit a la realitat, i a nosaltres i a la nostra funció en la realitat. Però no podem oblidar-nos que la investigació-acció cobra sentit en l'acció, és a dir, és l'acció i la seva transformació les que justifiquen aquest procés. (Elliott, 1990)⁸⁷

El disseny de la investigació adoptat es caracteritza pels elements clau que defineixen el procés d'investigació ressenyats en el bloc de continguts anterior. Des del punt de vista procedimental podem dir que allò que assegura la realització d'una investigació en l'acció dins l'àmbit concret d'aquest treball és que es donen les condicions següents, definides per Carr i Kemmis (1988):

---

⁸⁷ Elliott, J. (1990). *La investigación-acción en educación*. Madrid: Morata

- La primera: que un projecte s'hagi plantejat com a tema, com una pràctica social considerada com una forma d'acció estratègica susceptible de millora.
- La segona: que el projecte recorri en espiral de bucles la planificació, l'acció, l'observació i la reflexió, on totes les activitats estiguin implementades i interrelacionades sistemàticament i autocríticament.
- La tercera: que el projecte impliqui els responsables de la pràctica en tots i cada un dels moments de l'activitat, ampliant gradualment la participació en el projecte per incloure altres afectats per la pràctica i mantenint un control participatiu del procés.

Recordem que l'objecte d'estudi, el tema, és la promoció de la participació infantil a la ciutat de Sant Feliu de Llobregat a partir de la transformació i millora de dos projectes que es van idear i posar en pràctica el curs 1997-1998:

- El projecte "La participació dels infants a la ciutat."
- El projecte "El Consell d'Infants."

Un dels elements que caracteritza el disseny de la investigació, i que va ser propi de la relació establerta amb els professionals del Programa d'Infància, va ser entendre que la millora de la pràctica suposava tenir en compte de forma simultània i conjunta els resultats i els processos de l'acció educativa. Aquest principi es concretava en espais de reflexió *en* l'acció i en espais de reflexió *sobre* l'acció. Aquests espais han impregnat tot el procés de la relació educativa i totes les fases del disseny de la investigació (negociació, conceptualització, planificació, posada en pràctica, valoració i redefinició); fent de la pràctica una "pràctica reflexiva" (Schön, 1992 i 1998)⁸⁸.

A continuació, presentarem, per cada un d'aquests projectes, les fases i les accions desenvolupades, les quals s'articulen en seqüències cícliques de definició compartida, planificació, acció i valoració —amb la distribució del temps en cursos escolars—, tenint com a referència les característiques que hem presentat de la investigació-acció. En aquest punt voldríem aclarir que les fases de la investigació han estat estructurades a posteriori de l'acció, en un procés retrospectiu del conjunt de la intervenció i de la investigació. Seguint les indicacions de Hopkins (1989)⁸⁹, la finalitat original de la investigació-acció és alliberar els professionals de "les lligadures de dissenys d'investigació establerts amb anterioritat", de les cotilles metodològiques que atrapen el practicant en un conjunt de suposicions poc relacionades amb la realitat i que limiten la llibertat d'acció.

La dificultat per descriure el procés seguit s'origina en el fet que aquest és dinàmic, circular en cada un de les passes que es donen, en cada una de les seves fases, i progressiu en el

⁸⁸ Schön, D. (1992). *La Formación de profesionales reflexivos hacia un nuevo diseño de la enseñanza y el aprendizaje en las profesiones*. Barcelona: Paidós; i Schön, D (1998). *El Profesional reflexivo cómo piensan los profesionales cuando actúan*. Barcelona: Paidós

⁸⁹ Hopkins, D. (1989). *Investigación en el aula. Guía del profesor*. Barcelona: PPU

seu disseny (cada fase es planifica segons els resultats de l'anterior). A més, per descriure el procés, cal ajustar-se a un esquema que obliga a fer delimitacions, més flexibles en la realitat del que poden semblar una vegada descrites.

El projecte "La participació dels infants a la ciutat"

El projecte "La participació dels infants a la ciutat" es desenvolupa a les aules de cinquè de Primària des de 1998 fins als nostres dies. L'estudi d'aquest primer projecte suposa una anàlisi de les transformacions dels sis anys de l'experiència, que comprenen els cursos acadèmics inclosos en el període 1998-2004, durant els quals ha participat la doctoranda com a professional i com a investigadora.

En aquestes sis edicions del projecte, hi han participat 1.501 nens i nenes de cinquè de Primària que pertanyen a les escoles de Sant Feliu. Les escoles que participen en el projecte, el seleccionen entre les diferents propostes educatives que els ofereix el Departament d'Educació⁹⁰ i altres programes de l'Ajuntament. Entre les escoles de Sant Feliu que han participat en aquest estudi, hi ha tots els centres de Primària públics, l'únic centre concertat i un centre de caràcter privat i religiós. La implicació d'aquests centres sempre ha estat estable; només el centre privat es va incorporar a la segona edició del projecte (curs 1999-2000).

En relació amb els tutors, hem de dir que alguns dels que hi participen s'han vist implicats en el projecte en tres ocasions, de forma intermitent. Aquest fet es dona perquè normalment els tutors acompanyen el grup classe durant dos cursos, això ha fet que alguns tutors els haguem trobat en edicions alternes.

Pel que fa a l'equip de monitors, en aquest període, hi han participat uns nou experts. El primer any, com ja explicarem, s'hi van implicar quatre monitors de les entitats del lleure de Sant Feliu (esplais i caus) i, en les edicions posteriors, van ser diferents membres de l'equip d'investigació GREM. Una de les components del grup ha participat com a monitora en totes les edicions; la resta ha anat canviant de manera que s'ha produït un comportament rotatiu en cada edició del projecte, on teníem un o dos membres estables i una nova incorporació. Només en dues edicions consecutives del projecte, 2000-2001 i 2001-2002, vam poder comptar amb el mateix equip de monitors.

A la taula següent detallem el nombre d'agents implicats en el projecte de les escoles.

---

⁹⁰ En el període del treball de camp aquest Departament era anomenat com a Departament d'Ensenyament.

	1998-1999	1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004
Nre. escoles	6	7	7	7	7	7
Nens i nenes de 5è Primària	269	245	245	252	242	248
Tutors	9	10	10	10	10	10
Monitors	4	3	3	3	3	3

L'estudi de les transformacions del projecte "La participació dels infants a la ciutat", en el marc de l'escola, s'ha organitzat en tres cicles que corresponen a tres períodes significatius de la intervenció. A partir d'aquests tres períodes, hem organitzat els tres capítols corresponents a l'anàlisi dels processos i resultats de cada un dels cicles. Cada cicle ha tingut les seves fases i el conjunt de totes elles està en constant interrelació i retroalimentació, igual que els cicles entre ells. Els tres cicles són:

- Cicle I   1998-1999
Disseny, desenvolupament i valoració del projecte inicial (apartat 3.1).
- Cicle II   1999-2000
Evolució del projecte (apartat 3.2).
- Cicle III   2000-2001 2001-2002 2002-2003 2003-2004
Consolidació del projecte (apartat 3.3).

A continuació descriurem breument les fases del primer cicle com a referent i exemple. Hem pres aquesta opció perquè es tracta de l'inici de treball i, per tant, és des d'on s'originen els cicles següents. A més, hem optat per descriure el primer perquè els cicles tenen elements estructurals comuns que s'han anat transformant. Amb tot, cal dir que en aquest punt només es tracta de fer una breu descripció explicativa del procés de la investigació. Posteriorment, en cada un dels capítols, presentarem amb deteniment els elements significatius i el conjunt de transformacions que han caracteritzat cada cicle.

Tot seguit, doncs, descriurem les fases del primer cicle (1998-1999):

Fase 1: Aproximació a la demanda: anàlisi de necessitats i negociació de significats

Aquesta fase és pròpia i exclusiva del primer cicle atès que són totes les accions encaminades a establir les condicions en què el treball s'ha de desenvolupar: fonamentalment la definició del treball conjunt, la identificació de les necessitats i la constitució de l'equip de treball.

Fase 2: Definició i validació de la proposta de projecte

A partir dels referents teòrics dels membres de l'equip de treball i dels antecedents del projecte, s'identifica, en sessions deliberatives, la primera proposta d'idees força que és l'eix del projecte i del seu desenvolupament. Aquesta proposta es contrasta i es consensua amb un grup analitzador format pels directors i els caps d'estudi dels centres de Primària de la ciutat.

Aquesta fase és comuna als altres cicles, perquè sempre hi ha una revisió del projecte inicial per definir el projecte de l'edició següent.

Fase 3: Disseny de la proposta de sessions a l'aula: continguts, metodologia, activitats i recursos

A partir de la definició d'un projecte compartit pels responsables dels centres, s'elabora la proposta de les sessions que es desenvoluparan a l'aula. Aquesta proposta es presenta al grup de treball deliberatiu de tutors de cinquè per analitzar-la i revisar-la conjuntament, així com per concretar alguns dels elements de la seva posada en pràctica.

Aquesta fase és present en tots els cicles. L'únic fet destacable és que s'ha anat integrant a les fases anteriors i, finalment, ha constituït una única fase.

Fase 4: Seminari "Educació en valors i la participació dels infants a la ciutat"

Aquesta fase consisteix en l'establiment d'un marc de referència compartit sobre la participació amb els monitors que desenvolupen el projecte a les aules. Per tant, hi ha unes sessions per negociar significats i per compartir els referents per a la intervenció.

En els altres cicles, aquesta fase va passar a ser un grup de treball deliberatiu amb l'equip de monitors que es va incorporar en el procés de redefinició del projecte i de redisseny de les sessions.

Fase 5: Desenvolupament de les sessions a l'aula i treball amb els agents implicats

Aquesta fase fa referència a tot el procés sistemàtic d'aplicació a l'aula de les activitats del projecte i del seu seguiment. En aquesta fase hi ha diferents accions molt relacionades que permeten anar ajustant la pràctica i valorar els processos que s'hi generen:

- Reflexió de la mateixa pràctica per part dels monitors (registre d'observació).
- Reflexió conjunta de cada sessió i establiment de la planificació (grup de treball deliberatiu, equip monitors i equip central).
- Seguiment de les sessions a les aules (entrevista semiestructurada amb els tutors).
- Participació en l'última sessió del projecte a les aules (observació).

Aquesta fase és present en tots els cicles. L'únic aspecte destacable és que, en finalitzar el segon cicle, l'entrevista amb els tutors es va convertir en un intercanvi informal durant la participació a l'aula de l'equip central en la quarta sessió del projecte.

Fase 6: Valoració reflexiva del projecte

La reflexió ha estat present durant totes les fases. Amb tot, aquesta última fase pren una forma més sistemàtica i instrumental a partir de la consulta a tots els protagonistes (nens i nenes de cinquè, tutors i monitors) sobre l'avaluació global del projecte. Aquestes valoracions es triangulen per identificar els punts forts i febles de cada edició i es presenten als diferents de grups de deliberació, amb la finalitat de definir conjuntament els reptes de l'edició següent. Aquesta última acció serveix de pont amb l'edició següent del projecte.

Aquesta fase culmina amb l'elaboració de l'informe final de l'edició, que en cada edició ha reduït la seva complexitat. En tots els cicles, aquesta fase és present i, en les últimes edicions, encara que hi ha hagut una saturació de la informació es continua mantenint per identificar els elements característics de cada edició.

A la taula següent, hem recollit el disseny de la investigació del projecte "La participació dels infants la ciutat." En ella presentem, per a cada cicle, les diferents fases i especifiquem per a cada una d'elles les accions principals, els agents implicats i les estratègies utilitzades.